ئ□و م□شخ□□ وشەيەی گەڕايەوە
ئامێزی خاك… بەرزان فەرەج

(لە يەكەمين سا□□ژی كۆچی: جەلالی ميرزا كەريم لە 13/1/1993)دا

ئەو نووسينە، نه لێكۆڵينەوەيەكی ڕەخنەيی ئەزموونی شيعری، نە خوێندنەوەيەكی بونيادگەرانە، نە بە قسەهێنانێكی دەقی شيعری شاعيری كۆچ كردوومان: (جەلالی ميرزا كەريم)ە، بەڵكو چەند ڕستەيەكی ڕەها و خەمئامێز و سەرنجدانی تراژيديايی ئينسانێكە، كە لە زەمەنی تێكشكان و هەرەس دا كاروانی وشەی ڕاچەنيوی بەرەو مەنفا كردە كەشكۆڵ و لە زەمەنێكی هەڵسانەوەدا ئەو باڵندە ئاوارە باڵ شكاوە بە جەستەيەكی ماندوو، كە شێوەی هەموو مێژووەكانی هەڵگرتبوو، بەڵام بە رۆحێكی هێشتا گەرم و بە كاروانی وشەی ڕاچەنيوی نوێوە گەڕايەوە. جەلالی ميرزا كەريم دەكرێت بڵێين: ئەو دەنگە خەمناكە بوو, بەبێ دەنگی هاتەوە و سۆناتاكانی نوچدان و گلەيی زەمەنێكی بە گوێماندا چڕييەوه، دواييش بەبێ دەنگی لە ژاوە ژاوی كارەساتەكانمان و خەون و هيوای هێشتا سەوز نەبووی دا بەبێ دەنگی خامۆش و خەفەبوو. ئەو كە ڕەگ و دەمارەكانی خۆی بە ناو خاكی ئێرەدا شۆڕكردبۆوە نەيتوانی لێی دەرباز بێت تا هاتەوە و وش□گ□□اوي□ی تووڕەكانی خۆی، دوورە وڵاتی، مەنفای بێ كۆتايی.
تووڕەيی لە مێژوو، واتە: دڵ ڕەقەكان فڕێ دایەوە باوەشی خاك وەك ئەوەی بيەوێت جارێكی تر ڕۆحێكی ياخی و شهڕانگێز و شۆڕشگێڕانە بكاتەوە بە بەری وشەكاندا و زەنگێكی نوێی ڕوانگە لە گوێماندا بزرينگێنێتەوە.

دەروێشێكم
ئەمەوێ لە ڕيسوايی ئەم
شارە خەونی سەرشێتەدا.
كەشكۆڵ و عەسای لێ تووڕدەم..
ئەمجارەيان – پرچ و ڕيشی
مەسيحێكی هەڵسانەوە
بهێڵمەوە
هەتا بە ژان: بزەی باران
به مەرگ، ژيان
بە ژيله و كڕ
نەء، بە شيعر

شناسنامەی گەڕانەوە
لە بنار چۆڕاوەکەی تەما
وەرگرمەوە
باوەش بە شێرکۆ بێکەسا
بکەمەوە و
تێر – تێر بگرین
حوسێن عارف بدۆزمەوە و
تێر هەڵپەڕین.
(شیعری: نەخشەی خەونەکان)

ئەم دێڕانە تەنیا تاجە گوڵێکی ڕێزلێنانە بۆ سەر گۆڕی شاعیرێك، کە وەکو دوا قوتابی و دوا موریدی بەوەفای ڕوانگە دەیویست وشەی یاخییەکان پێکەوە کۆکاتەوە و بیکاتەوه مەشخەڵێك و زەمەنی وەستاوی پێ بسووتێنێ، چونکە لای شاعیر زەمەنی خودی شیعری ئەو و زەمەنی سیاسی لە ڕوانگەوە دەستیان پێ کرد و لەوێدا تووشی شکست بوون، هەر لەوێشدا هەڵدەسانەوە، ئەگەرچی ناتوانرێ وەك یەك وەچە و یەك جەستەی یەکگرتوو قسە لەبارەی نەوەی ڕوانگە بکرێت، چونکە ئەو دەنگانە پێکەوە سروودێکی یاخییان چڕی، بەڵام دواتر هەریەکەیان گۆرانییەکی تەنیای وتەوە. نەوەی ڕوانگە لەگەڵ قۆناغێکی هەڵچوون و ساتەوەختێکی گەش و شۆڕشگێڕی کوردیدا، کڵپەی س□□ند و یەکەمین خیتابی شیعری و سیاسی و شۆڕشگێڕی چڕی و لەگەڵ هەرەسی ئەو زەمەنەشدا لەگەڵ تێکشکانی دنیای سیاسی و خیتابی سیاسی کوردیدا ئەو خیتابە شیعرییەش تووشی هەرەس و تێکشکان بوو. ئیتر ڕوانگە ئەزموونە یاخی و شۆڕشگێڕییەکەی خۆی لەوانەی شکست و گلەیی و ریسوا کردنی زەمەنەکەی دا بینییەوە. لێرەوە ئەو دەنگە (کۆ)یانە ڕێگا تەنیاکانیان گرت و ئەم ئەزموونە دەوڵەمەندە چەندین تۆلەڕێ و جۆگەی سەرھەڵگرتوو بەناو جەستەی شیعری کوردیدا بڵاوکردەوە.

ئەزموونی شیعری جەلالی میرزا کەریم ئەزموونێکی بەردەوامی ڕوانگەیە. چ لێرە و چ لە مەنفا، چ لە زەمەنی هەڵچوون و ڕێنیسانسی سیاسی کوردیدا، چ لە تێکشکانیدا. ئەگەر لەناو ئەو موغامەرەیەدا خەسڵەتێکی جیاواز بە دەنگ و یاخی بوونی ئەو بدەین، دەکرێت بڵێین دەنگێکی چەپی ناو گرووپی ڕوانگە بوو، لە دوای تاقیکردنەوە سیاسی و کارلێکەرییەکانیشی لە دەرەوە بۆ ناو شیعری ئەو هەروا مایەوە.

ڕوانگە وەڵامی فەزایەکی سیاسی بوو، شوێنەواری دیاری لەسەر شیعری جەلالی میرزا کەریم جێھێشت.

لە ساڵێکدا، کە ((شێرکۆ بێکەس)) دەنگێکی تەبا و ئاهەنگسازی ناو ئەزموونی ڕوانگە بوو، جیهانبینی شیعری خۆی هەم ئاهەنگی ئەو فەزا

سیاسییەی دەرەوە کردووە و زیاتر توخمەکانی مێژوو و کەلتوور و سروشت و جوگرافیای خاك بونیادی دەلالی شیعرەکانیان هەڵچنیوە.
بەڵام جەلالی میرزا کەریم کەمتر دەلالەتی شیعری لە کەلتوور و مێژووەوە هەڵهێنجاوە. جگە لە مێژووی تێکشکان. ئەو وەکو دەنگێکی ئایدیۆلۆژی مارکسیانەی پێشکەوتووخواز جۆرێك لە خیتابی شیعری خوڵقاند، کە تیایدا وشەی شیعری هەڵگری تاکە دەلالەتێکی سیاسییە، سیاسەتی دەکردە شیعر و بە شیعریش پرسیاری سیاسی دەکرد، بۆیە هیچ دەقێکی شیعری ئەو بەدەر نییە لە سیاسەت و لە هەموویاندا هەست بە کێشەیەك، مێژوویەك، پرسیارێکی سیاسی دەکەیت، وەکو خۆی ناوی ناون وشەکان ((وشەی ڕاچەنیو))ن، ماناکانی شۆڕش، شکست و شکان، خۆڕاگرتن و هەڵسانەوە دەگەیەنێ، کەواتە: لە ساتەکەدا کە شکست لای شاعیر شکستی فیکرە، خۆڕاگرتنیش، خۆڕاگرتنی ئایدیۆلۆژیایە، لە بەردەم مێژووی تێکشکاندا. هەرچەندە موفرەداتەکان تراژیدی ئامێزن و (مەرگ) ئامەدبوونێکی بەردەوامی هەیە تیایاندا، بەڵام لە پشتیانەوە جیهانبینییەکی شۆڕشگێڕانەی دنیا و ئاسۆیەکی ژیانەوە هەیە. لە شیعرەکانیدا کۆمەڵێك وشە دووبارە دەبنەوە وەکو (وڵات، مەرگ، تەنیایی، سنوور، هەرەس، تێکشکان) کە لە خوێندنەوەی یەکەمیاندا تەنیا پەیوەندییەکی ڕەوتی (سیاقی) ئامادەی سادە هەست پێ دەکەیت، بەڵام دووبارەبوونەوەیان وادەکات، کە پەیوەندییەکی نائامادە، واتە: ڕەمزی و دەلالی بدۆزێتەوە، تیایاندا تێکشکانی مێژوو، جەستە، خاك، دەبنە تێکشکانی وشەکان لە شیعردا و بە تراژیدی بوونی و هەمیشە هەست بە ئیقاعێکی خەماوی و جۆرێك لە لیریکییەت لە زمانی شیعرەکاندا بکەیت. لای ئەو نیشتمان بزربووە و ڕێگاکانی دەربازبوون کلۆم کراون. زەمەن چرەی ئاواتەکانی وەراندووە.

تەنیا خەمم
نازانم کام ڕێگا ئەمبا
کام ڕەشەبای ئاگراوی هەڵمئەگرێ؟
کام شمشێری ژەنگهەڵگرتوو هەڵمئەدڕێ؟
(شیعری: لە کوێم)

***

ئەگریم بۆ ئەو فرمێسکانەی
بۆ تەنیایی خەمم ڕشتن
ئەگریم بۆ ئەو دایکەی خۆزگەی
بینینەوەی منی لەگۆڕ

مەرگی ناکاوی خۆیا برد.
نەخێر بۆ ئەو نیشتیمانەی
منی ئاوا دەربەدەرکرد
(شیعری: ئاوێنەی هیوایەکی سەرهەڵگرتوو)

دیوانی ((ڕێگا دوورەکانی چاومان)) تاکە دیوانی چاپکراوی شاعیرە لە پاش مەرگی بۆمان جێ مابێت. ئەم دیوانە کۆمەڵێك دەقی لەخۆ گرتووە، ئەزموونی تاراوگەی شاعیرن دەکرێت ئاماژە بۆ چەند سیمایەکی دیاری بکرێت:

یەکەم: شاعیر وەك ئەوەی پەیمانێکی فاوستیانەی لەگەڵ ڕوانگەدا بەستبێت، وەکو فیکر و شێواز لەو ئەزموونە و خیتابی شیعری سیاسیانەی ڕوانگە لای نەداوە و خیانەتی لێ نەکردووە، وەکو دوا پاڵەوانی لە مەیدانەکەدا مایەوە، دەکرێت بڵێین بوونی لە هەندەرانیش، دنیای شیعری ئەوروپی و ئەمەریکیش لەو گۆشەگیرییەی ناو کەلتووری ڕوانگەیان دەرنەهێنا و هیچ کارلێکەرییەکی ئەوەی پێوە دیار نییە. دەشێت ئەمە بگەڕێنینەوە بۆ تەنیایی و کەستی جەستەیی شاعیر و دابڕانی لە کۆمەڵگەیەکی دڵڕەقی و تووندوتیژی ئەمەریکا، یاخود بۆ ئەوەی شاعیر وەکو دەنگێکی مارکسیانە لەناو شارستانییەتی ڕۆژئاوا و کەلەپووری لیبرالیشدا هەروا مایەوە و دیوارێکی لەلێك نەگەیشتنی لە نێوان خۆیی و فیکری خۆیی و شیعری خۆیی و ئەو فەرهەنگەدا هەڵچنی.

دووەم: شیعرەکان هەموو لە دایك بووی دوای ئەزموونی شکستن، یاخود گوزارشتن لە ئەزموونی تاکە کەسێکی یاخی و تێکشکاوی ژێر هەرەسی سیاسی کورد شاعیر لە مەنفاوە هۆرەیەکی خەماوی و لاوکێکی گریاناوی بۆ گوڵ و خاکەکەی دەچڕێت و ڕووبەڕووی مێژوویەکمان دەکاتەوە، هەموومان تیایدا گوناهبارین. لەرەوە لە شیعرەکاندا (زەمەن، ساڵ) بوونێکی ئامادەیی هەیە. شکستی زەمەنی کوردی زەمەنی شاعیر و مەنفابوونیەتی. بۆیە شیعرەکانیش زیاتر لە خیتابێکی گلەیی ئامێزانە دەچێت بۆ خۆمان، یان ڕووبەڕووی سیاسییەکانمان دەبێتەوە زۆربەشیان بونیادی شیعرییان لەسەر پرسیار (کێ، کەی، ئاخۆ، چۆن) هەڵچنراون، کە گومان و پرسیاری شاعیرە، لە خۆمان و مێژوومان.

مێژووی ئێمە تەرمێکی بێ گۆڕستانە
ئایەتێکی بێقورئانە
بەڵێنێکی بێنیشانە
مێژووی ئێمە
چەندین سەدەی فریودانە
مێژووی ئێمە

هەر دۆڕانە
مێژووی ئێمە
خەونێکی بێ کوردستانە
(شیعری: سەرەتای حەیرانی تەمەنمان)

***

بەڵکو ئێوەش گەورەکانم
ئەتانزانی
ئەتانزانی – پەری ئاوات
لە کەژاوەی دڵدارانی ئاوارەوە
نەبێ .. نایەت
ئەتانزانی – کەشتی شادی
لەڕۆخی زامی دەریاوە
نەبێ .. نەیات
ئەتانزانی – خۆر لە چرکەی
پەلەپیتکەی تفەنگەوە
نەبێ .. نایەت
ئەتانزانی – شنەی ئاڵا لەناو ڕێژنەی
ڕاستبوونەوەی سێدارەوە
نەبێ .. نایەت
(شیعری: ڕێگا)

ئەم دێڕانە تەنیا یادکردن□وەیەکی ئەو شاعیرە، ئەو باڵندە ئاوارە برینداری□، کە دەکرا بەخششی شیعری بە برەوتر بێت، بەڵام زەمەن زوڵمی لێ کرد، ئێمەش زوڵممان لێ کرد، بۆ ئەوەی لە یادمان نەچێتەوە و ئەو تاکە کۆرپ□جێماوەی بە نامۆیی لە ((ڕێگا دوورەکانی چاومان)) دا بزرنەبێت، ئەم وشانە لە دایك بوون.

سەرچاوە:
ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ، ژمارە (586)ی 13/1/1994.